

Omgaan met verschillen in het onderwijs: Oog voor verschillen

---

Caecile van Gorp

Nurture & Nature

Omgaan met verschillen is een van de uitdagingen waar het onderwijs mee te maken heeft. Dit is altijd zo geweest en zal ook altijd zo blijven. Vanaf de eerste schooldag verschillen leerlingen van elkaar. Deze ongelijkheid doet zich voor in sociaal opzicht, waarbij we denken aan de verschillen die ontstaan door de (culturele) achtergrond van de leerling. Behalve deze sociale ongelijkheid, verschillen leerlingen ook van elkaar op basis van hun aanleg. Dan denken we aan de mogelijkheden of juist beperkingen van leerlingen om kennis op te doen of competenties te ontwikkelen.

De verschillen die er bij leerlingen ontstaan door de invloed van hun (culturele) achtergrond noemen we ook wel “nurture”-verschillen: het gaat hierbij om de omgeving van de leerling, de ouders, de familie, de buurt waar hij opgroeit, de culturele achtergrond, dat alles vormt mede zijn ontwikkeling. De verschillen in aanleg van leerlingen noemen we ook wel “nature”-verschillen: intelligentie, creativiteit, het kunnen abstraheren, het zijn allemaal kenmerken die de leerling bij zijn geboorte in een bepaalde mate meekrijgt. Het is echter onmogelijk om een scherpe scheiding te trekken tussen “nurture” en “nature”. De individuele mogelijkheden van een leerling worden verder ontwikkeld of juist geremd door zijn omgeving. Nature en nurture zullen elkaar dus regelmatig overlappen.

Welke nurture en nature verschillen zien we in de samenleving? Hoe zien we dat terug in het onderwijs, welke keuzes worden er gemaakt? Welke impact hebben deze keuzes op het beroep van de leraar? Allereerst nemen we de sociale verschillen (nurture) onder de loep en vervolgens de individuele verschillen (nature).

Nurture:

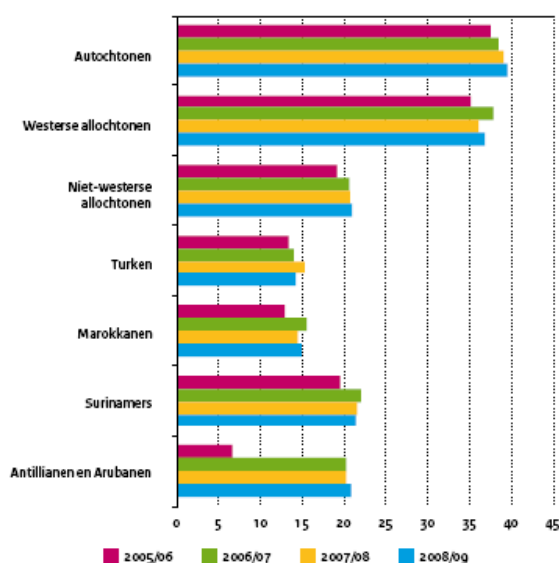
DE ZICHTBAARHEID VAN DE SOCIALE VERSCHILLEN IN DE SAMENLEVING

De verschillen in sociale achtergrond van jongeren leveren spanningen op in de Nederlandse samenleving. Met name de culturele verschillen zijn een bron van onrust in de huidige Nederlandse maatschappij. Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek neemt het aantal niet-westerse

allochtonen in Nederland toe¹. Van 1,7 miljoen nu naar 2,5 miljoen in 2030². Deze toename komt vooral doordat de huidige bevolkingsgroep van niet-westerse allochtonen een hoog geboortecijfer kent. Ook komen er steeds meer westerse allochtonen (binnen de EU) naar Nederland. Er komen dus steeds meer mensen met een andere culturele achtergrond in Nederland wonen. De niet-westerse allochtonen vestigen zich vooral in de stad: in de grote steden is 27 procent van de bevolking van niet-westerse afkomst, terwijl dit op het platteland slechts 3 procent is.

Sinds 1995 neemt het aantal jongeren met een havo-vwo diploma toe. Dit is het geval bij alle jongeren, autochtoon en allochtoon. Bij de niet-westerse allochtonen blijft er echter een achterstand in het hoger onderwijs. In het lager en middelbaar onderwijs is deze bevolkingsgroep juist weer oververtegenwoordigd. Er is niet alleen een verschil te zien in opleidingsniveau, ook de schoolprestaties laten een groot verschil zien. De niet-westerse allochtonen zijn minder goed in begrijpend lezen, hebben een minder uitgebreide woordenschat en zij presteren minder goed op het centraal examen.

Figuur 3.21 Havo- en vwo-gediplomeerden naar herkomst
Als percentage van het totaal aantal 17-jarigen van de herkomstgroep

(Bron:Trends in Beeld, Ministerie OC&W, 2010)

¹ Turkije, Marokko, Suriname, Nederlandse Antillen, Aruba

² Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. (2010). Brochure prijsvraag onderwijsbewijs. Verkregen op 19-10-2010 via http://www.onderwijsbewijs.nl/sites/onderwijsbewijs.nl/files/Flyer_Onderwijsbewijs.pdf

Niet alleen de culturele achtergrond van de jongeren, maar ook de sociaaleconomische achtergrond zorgt voor grote verschillen. Gezinnen worden steeds diverser, ongeveer een derde van alle huwelijken in Nederland eindigt in een echtscheiding.³ Hierdoor zijn er steeds meer eenoudergezinnen en samengestelde gezinnen. Inmiddels is een kwart van de gezinnen een eenoudergezin.

Naast de culturele achtergrond en de gezinssamenstelling, is ook de opleiding van de ouders sterk bepalend voor de schoolcarrière van een kind. Leerlingen met hoog opgeleide ouders gaan twee maal zo vaak naar het vwo als leerlingen van ouders met een middelbare opleiding⁴.

DE ZICHTBAARHEID VAN DE SOCIALE VERSCHILLEN IN HET ONDERWIJS

Het huidig klimaat zorgt ervoor dat de kloof tussen autochtoon en allochtoon groter wordt. In het onderwijs zien we een trend die deze tweedeling versterkt: de zwarte en witte scholen. Om dit tegen te gaan, gaan er geluiden op om meer evenwicht te krijgen tussen buurt en school: gemengde buurten en gemengde scholen, maar in hoeverre dat werkelijkheid zal worden is de vraag. In opdracht van het “kenniscentrum gemengde scholen” is er een argumentenkaart ontwikkeld met daarop de voordelen en nadelen van het (op vrijwillige basis) mengen van leerlingen met een verschillende achtergrond⁵. Een van de argumenten tegen het mengen van leerlingen is dat het algemene niveau zou kunnen dalen. Dat stelt ook Jaap Dronkers, hoogleraar internationaal onderwijsonderzoek. Hij heeft onderwijsprestaties met elkaar vergeleken en is tot de conclusie gekomen dat kinderen op witte scholen, maar ook op zwarte scholen, beter leren dan op zogenoemde gemengde scholen⁶. Overheden kunnen zich dus gaan afvragen of gemengde scholen beter zijn voor het onderwijs. Als we dan weten dat de huidige Minister van Onderwijs Van Bijsterveldt met name wil inzetten op kwaliteitsverbetering van het onderwijs lijkt het erop dat de kloof tussen autochtoon en allochtoon in het onderwijs er niet kleiner op zal worden.

---

³ Organization for Economic Co-operation and Development (2008). Vormgevende trends binnen het onderwijs.

⁴ ibid

⁵ Kenniscentrum gemengde scholen i.s.m. de argumentenfabriek, verkregen op 20-10 via http://opinie.volkskrant.nl/artikel/show/id/5160/Gaan_we_zwarte_of_witte_scholen_opheffen

⁶ Jaap Dronkers, gemengde scholen, slecht voor allochtoon en autochtoon, verkregen op 12-10-2010 via <http://weblogs.nrc.nl/onderwijsblog/2010/06/17/socioloog-dronkers-gemengde-school-slecht-voor-allochtoon-en-autochtoon/>

Een poging om leerlingen met een verschillende achtergrond kansen te bieden in het onderwijs, zien we terug in het “ stapelen”. Stapelen houdt in dat het voor leerlingen weer (beter) mogelijk is om via stapelroutes (eerst vmbo dan havo, dan vwo) alsnog te komen tot een hogere opleiding. Dit is met name voor leerlingen in een achterstandssituatie een kans om verder te komen.

Niet alleen de culturele verschillen maar ook de verschillen in normen en waarden zien we in de scholen terug: respect voor elkaars achtergrond is niet langer vanzelfsprekend. Zo ook het gevoel van verantwoordelijkheid voor elkaar en je eigen omgeving. Dit zijn normen en waarden die niet alle leerlingen vanzelfsprekend meekrijgen. Sinds 1 februari 2006 hebben scholen daarom de wettelijke taak om “actief burgerschap en de sociale integratie” van leerlingen te bevorderen.⁷ Scholen en docenten vragen zich af of zij deze verantwoordelijkheid wel kunnen nemen.

Volgens Jaap Dronkers⁸ heeft het onderwijs twee gezichten: Enerzijds is het altijd een middel geweest tot stijging op de ladder van kinderen uit de lagere klassen. Anderzijds zorgt het onderwijs er juist voor dat de maatschappelijke ongelijkheid in stand blijft. Welke kant het op zal gaan in het huidige politieke klimaat van Nederland is onvoorspelbaar. Als we Minister President Rutte horen zeggen dat een ieder wordt aangesproken op zijn verantwoordelijkheid om het beste uit zichzelf te halen⁹ dan zou je kunnen vrezen dat er weinig oog zal zijn voor de sociale achterstand waarmee leerlingen het onderwijs binnenkomen. Dit kan uitmonden in een verdergaande tweedeling in het onderwijs.

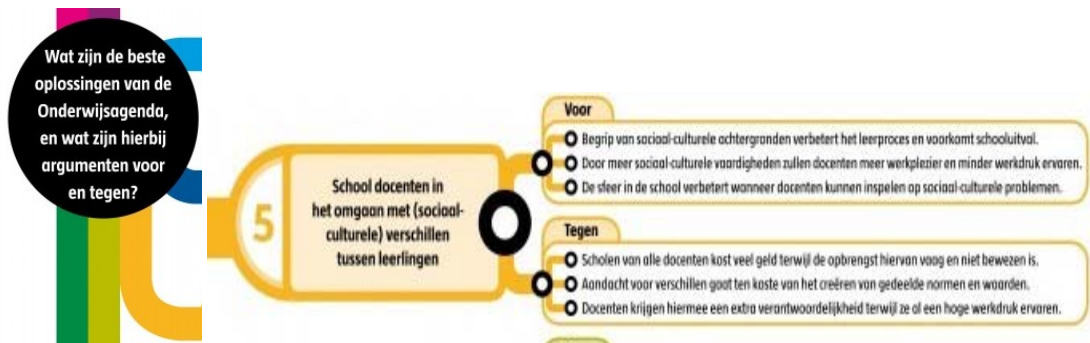
---

⁷ Uit: Experiment NL, NWO Publieksboek, Klaarstomen voor de maatschappij, verkregen op 12-10-2010 via http://www.burgerschapmeten.nl/Documenten/Klaarstomen_voor_de_maatschappij.pdf

⁸ Dronkers, J. (2007). *Ruggengraat van ongelijkheid. Beperkingen en mogelijkheden om ongelijke onderwijskansen te veranderen*. Amsterdam: Mets & Schilt.

⁹ Minister-president Rutte, vrijheid en verantwoordelijkheid, verkregen op 26-10-2010 via <http://www.kabinetsformatie2010.nl/dsc?c=getobject&s=obj&objectid=127446>

IMPACT VAN DE SOCIALE VERSCHILLEN OP HET BEROEP VAN LERAAR

¹⁰Bron: de onderwijsagenda

Als de segregatie in het onderwijs niet tot stilstand komt dan betekent dit voor docenten in de grote steden en in de lagere onderwijssoorten dat met name zij een nog grotere diversiteit aan leerlingen binnenkrijgen. Bij het lesgeven aan een multiculturele klas moet de leraar rekening houden met veel verschillen. Op het gebied van taal zijn er grote verschillen, maar ook de culturele en religieuze achtergrond van leerlingen is divers. De onderwijspositie van allochtone leerlingen vraagt om extra aandacht. De docent zou geschoold moeten worden om beter om te kunnen gaan met verschillen tussen leerlingen¹¹. Hierdoor zou het leerproces kunnen verbeteren en het zou schooluitval helpen voorkomen. Het probleem is dat scholing van alle docenten veel geld kost terwijl de opbrengst hiervan vaag en niet bewezen is. Ook kan de aandacht voor verschillen en het respect voor deze verschillen ten koste gaan van de gedeelde normen en waarden. Bovendien betekent dit voor docenten dat zij hiermee een extra taak krijgen, terwijl ze al een hoge werkdruk ervaren. Welke kant dit op gaat is onduidelijk, het heeft veel te maken met de tijd en aandacht die er vanuit de politiek gegeven gaat worden.

“De waarden in de samenleving zijn veranderd: individualisering heeft toegeslagen en de heterogeniteit van de samenleving is veel groter. Als je je dan wilt handhaven in de maatschappij vraagt dat sociale vaardigheden en kennisburgerschap”, aldus Geert ten Dam¹². School en docenten

¹⁰ De onderwijsagenda, een project van de Volkskrant i.s.m. Thieme Meulenhoff en SLO, verkregen op 05-10-2010, via <http://www.deonderwijsagenda.nl/>

¹¹ De onderwijsagenda, een project van de Volkskrant i.s.m. Thieme Meulenhoff en SLO, verkregen op 05-10-2010, via <http://www.deonderwijsagenda.nl/>

¹²Uit: Experiment NL, NWO Publieksboek, Klaarstomen voor de maatschappij, verkregen op 12-10-2010 via http://www.burgerschapmeten.nl/Documenten/Klaarstomen_voor_de_maatschappij.pdf

lijken hierin weinig alternatieven te hebben: zij zullen de leerlingen moeten leren om zich kritisch en verantwoordelijk op te stellen. Ook dit vraagt van docenten meer dan zuivere kennisoverdracht. Ook nu rijst de vraag of docenten hier wel voldoende toe zijn uitgerust. Is er voldoende tijd, aandacht en kennis aanwezig bij scholen en docenten om deze taak op te pakken?

Nature

DE ZICHTBAARHEID VAN DE INDIVIDUELE VERSCHILLEN IN DE SAMENLEVING

De samenleving individualiseert. Individualisering is het proces waardoor mensen zelfbewuster en meer als individu in plaats van als groep in de samenleving komen te staan. Individualisering is op zich niet een goede of een slechte ontwikkeling. Als we kijken naar de ontwikkeling die er gaande is in "sociale mobiliteit" dan lijkt individualisering hier een heel positief effect te hebben. Sociale mobiliteit is een mogelijkheid voor een individu, familie of groep mensen om een maatschappelijk hogere positie te bereiken. Een negatief gevolg van individualisering is het losser worden van de band die mensen hebben met traditionele instituties als gezin, buurt en kerk. Dit kan een gevoel van eenzaamheid oproepen en een afname van de solidariteit met de directe omgeving. In deze trend kijken we echter vooral naar de individuele verschillen tussen mensen en wordt er niet dieper ingegaan op de individualisering van de samenleving, dat lijkt een hoofdstuk apart.

Ook de wetenschap houdt zich inmiddels volop bezig met de individuele verschillen van mensen: zij onderzoekt de invloed van hersenen op het gedrag en op het leren. In de neurowetenschap is er steeds meer bekend over de werking van het brein. Er is met name veel meer bekendheid over de veranderingen die het brein doormaakt in de jeugd. We weten nu bijvoorbeeld dat de prefrontale cortex zich als laatste ontwikkelt (gemiddeld zo rond het 20^e levensjaar) en dat dit deel van het brein er voor zorgt dat we intelligent en doelgericht gedrag kunnen vertonen zodat we kunnen plannen en reflecteren op ons gedrag¹³. Bovendien is er steeds meer bekendheid over de (zeer) grote verschillen tussen jongeren onderling. Er zijn pubers (met name meisjes) die twee jaar in de pubertijd zitten maar er zijn er ook die zich zes jaar in deze fase bevinden (met name jongens)¹⁴.

Ook is er steeds meer aandacht voor en kennis over leer-en gedragsproblemen bij zowel jongeren als volwassenen. Adhd, Add, dyscalculie, dyslexie, NLD, PDD NOS, Asperger, ODD-CD, en zo verder.

---

¹³ Crone, E. (2008). *Het puberende brein: Over de ontwikkeling van de hersenen in de unieke periode van de adolescentie*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.

¹⁴ Westenberg, P.M. (2008). *Diëssoratie De Jeugd van Tegenwoordig!* Leiden: Universiteit Leiden.

Vroeger werden deze leerlingen afgedaan als dom of lui, tegenwoordig weten we dat zij met extra begeleiding ver kunnen komen. Er is dus in algemene zin meer kennis over de oorzaken van “afwijkend” gedrag en daarmee lijkt er ook meer begrip te komen.

DE ZICHTBAARHEID VAN DE INDIVIDUELE VERSCHILLEN IN HET ONDERWIJS

De wetenschappelijk inzichten (neurologie) die er nu bestaan, gaan over het ontwikkelende kind. Ze richten zich niet op het onderwijsproces. Wetenschappers en onderwijskundigen moeten nog vaker met elkaar aan tafel. Wel is het inmiddels duidelijk dat onderwijsprogramma’s die weinig of geen sturing geven niet goed werken voor pubers. Onderzoek toont aan dat leerlingen gebaat zijn bij een actieve, sturende, motiverende en steunende volwassene¹⁵. Er komen steeds meer signalen dat het onverstandig is om leerlingen te overvragen op het gebied van plannen en organiseren. Ook komt er langzaamaan steeds meer begrip voor het verschil dat er is tussen jongens en meisjes. We kunnen ook niet om de feiten heen: steeds meer jongens slagen er niet in de eindstreep van het vwo te halen. De achterstand die meisjes 30 jaar geleden hadden is even groot als de achterstand van jongens nu. In het “rampjaar” 2002 miste de Nederlandse samenleving zo’n 3.500 vwo-ge diplomeerde jongens¹⁶. Langzamerhand zien we een trend ontstaan dat het onderwijsveld zich gaat interesseren voor de uitkomsten van neurologisch onderzoek en vice versa. De komst van de academische scholen (scholen waar docenten onderzoek uitvoeren naar de lespraktijk) kan een sterke bijdrage leveren aan deze ontwikkeling; zij kunnen een brug slaan tussen onderwijs en onderzoek. De vraag is wel of er voldoende middelen blijven bestaan om hiermee aan de slag te gaan. Als dat niet het geval is, dan blijft het bij het constateren van individuele verschillen, maar kan het onderwijsveld er vervolgens niets mee doen.

Vanaf 2012 moeten scholen passend onderwijs aanbieden. Dit houdt in dat scholen vanaf 2012 hun onderwijssysteem zo moeten organiseren en vorm geven dat het bij alle kinderen aansluit.¹⁷ Het onderwijs moet ook aansluiten bij leerlingen die extra zorg nodig hebben, zoals kinderen met ADHD, autisme of dyslexie. In hoeverre slagen scholen erin om deze grote variëteit aan zorg goed te

---

¹⁵ De commissie “Hersenen en Leren” Jelle Jollesma, verkregen op 09-10-10 via <http://www.jellejolles.nl/algemeen/downloads/70326PjollesArtOnderwijsInnovatieMaart2007.pdf>

¹⁶ Drama in het onderwijs: vwo raakt teveel jongens kwijt verkregen op 23-10-2010 via http://www.nrc.nl/opinie/article1856743.ece/Drama_in_het_onderwijs_vwo_raakt_te_veel_jongens_kwijt

¹⁷ Balans digitaal, informatie over passend onderwijs, verkregen op 12-1-2010 via <http://www.balansdigitaal.nl/algemeen/passend-onderwijs>

organiseren en vorm te geven? Zijn de scholen hier voldoende voor uitgerust? Is er voldoende financiering om al deze leerlingen van een zogenaamd “rugzakje” te voorzien?

IMPACT VAN DE INDIVIDUELE VERSCHILLEN OP HET BEROEP VAN LERAAR

De rol van de leerkracht in het onderwijs is zeer groot. Hij moet naast de intellectuele ontwikkeling ook de sociale en persoonlijke ontwikkeling van zijn leerlingen voeden. Hij heeft nu meer dan ooit kennis over de verschillen die er zijn in zijn klas en zal dan ook rekening moeten houden met deze verschillen. Dit betekent voor de docent dat hij nog meer taken krijgt toebedeeld in zijn toch al overbelaste takenpakket. Welke kant dit op zal gaan is wederom afhankelijk van de tijd en aandacht die het onderwijs krijgt om met al deze verschillen rekening te houden. Bij veel tijd en aandacht kan de docent leerlingen steeds beter bieden waar zij behoeften aan hebben en zal het “passend onderwijs” in 2012 daadwerkelijk vorm krijgen. Bij weinig tijd of aandacht, zal de docent zich wel meer bewust zijn van de verschillen, maar ook meer bewust van zijn onmacht om er iets mee te doen. Gevoelens van frustratie zijn dan niet ondenkbaar.